

Jeigu mes norime, kad viskas liktų kaip dabar,
reikia viską pakeisti*.

Giuseppe Tomasi di Lampedusa, *Leopardas*.

Tūkstančius metų žmones persekiojantis
sicilietiškas prakeiksmas.

* Iš italų kalbos vertė Algimantas Vaišnoras.

PROLOGAS

Viskas pasikeitė, bet iš tikrųjų viskas taip pat

Štai ir mes XXI amžiuje, ant trečiojo tūkstantmečio slenksčio, visatoje, kuri atrodo beribė. Mokslo ir technologijų viesulas atnešė naują fizinio pasaulio suvokimą, nepalyginamą su iki tol vyravusiu. Tačiau tai dar ne viskas. Įspūdingiausiai pažengė mūsų gebėjimas paveikti mus supančią ir mums tolimą aplinką. Tai galime padaryti naudodami transporto ir komunikacijos priemones, kompiuterius ir internetą, mediciną ir chirurgiją, elektroniką, inžineriją bei genetiką, deja, neužmiršdami ir ginklų. Visos šios inovacijos davė pradžią naujoviškai civilizacijai, kurios prieš šimtą metų net nebūtų buvę įmanoma įsivaizduoti.

Šį neribotų vilčių kupiną laikotarpį temdo tik vienas šešėlis. Reikia pripažinti, kad silpnoji grandis esame mes, žmonės. Tai, kaip suvokiamas žmogus, nekinta jau tūkstančius metų. Kone visi vis dar tikime, kad žmogų sudaro dvi dalys. Jei tai tiesa, tuomet esame vienintelė gyvybės forma, susidedanti iš materialios dalies, kūno, ir kitos, nematerialios, dalies – dvasios,

sielos ar proto (angliškai vadinamo *mind*). Niekam nėra pavykę įrodyti tokios prielaidos, bet šis mitas vis dar gyvas. Kodėl?

Atsakymas gana paprastas: nemateriali dvasia yra vienintelis įtikinamas to, kaip save suvokiame, paaiškinimas, tai geriausia, ką mums pavyko sugalvoti. Taip, tikėjimą dvasia smarkiai skatino religijos, neatsiliko ir humanitariniai bei socialiniai mokslai. Bet iš esmės labiausiai tai diktuoja sveikas protas. Visi – ir jūs, ir aš – jaučiame, kad esame neperprantamos būtybės, nuolat besikeičiančios, viską galinčios, formuojamos patirčių ir valdomos tūkstančių prieštarų ir dažniausiai nereikšmingų troškimų. Funkcionuojame visiškai kitaip nei mus supantis fizinis pasaulis, valdomas nepajudinamų dėsnų, kurie padaro jį nuspėjamą. Kadangi norint paaiškinti, kas esame, mums reikėjo to, kas nėra materija, išgalvojome nemateriją: nematerialią esatį – sielą.

Paradoksalu, kad XX amžiuje išsiaiškinus, kaip veikia kūnas ir smegenys, nematerialios dvasios mitas ne tik neišsisklaidė, priešingai, tikėjimas juo netgi sustiprėjo. Praėjusio šimtmečio mokslas mums bruka sustabarėjusią, deterministinę biologiją, kurios esmę sudaro iš tėvų paveldėti nekintantys genai. Toks biologinės veiklos paaiškinimas visiškai nedera su tuo, kokie jaučiamės esą, todėl nematerialios dvasios reikia dar labiau, jos egzistavimas tampa dar įtikinamesnis. Bet štai išaušta XXI amžius, ateina naujas tūkstantmetis ir mes padarome vieną revoliucingiausių šių laikų atradimų: išsiaiškiname tikruosius biologinius principus, pagal kuriuos veikia mūsų kūnas ir smegenys. Kartu su šiomis žiniomis ima ryškėti biologijos samprata, kuri nesikerta su mūsų prigimtimi ir leidžia suprasti, kas iš tiesų esame, be būtinybės griebtis sielos, dvasios, nematerialios esaties.

Žinoma, suprantu jūsų skepticizmą. Niekas – ar beveik niekas – nėra girdėjęs apie šią neįtikėtiną pažangą, pakeitusią biologijos veidą ir išlaisvinusią mus nuo sielos būtinybės. Girdžiu jus sakant: „Jei tai būtų tiesa, jau apie tai žinotume.“ Nežinojimo priežastis yra gana paprasta. Pažanga padaryta ne po vieno, dviejų ar trijų didelių atradimų, kaip tai įvyko tamsiosios medžiagos, reliatyvumo ar antibiotikų atveju. Ne, čia susidėjo šimtai atradimų, kurie skyriumi daug dėmesio nepritraukia ir nepatenka į laikraščių antraštes. Jų revoliucingumas išryškėja tik žvelgiant į juos visus kartu.

Dabar biologija leidžia lengvai paaiškinti mūsų nepaliaujamai kintančią prigimtį, kartais nereikšmingais galinčius atrodyti mūsų troškimus, vis akivaizdžiau matomus mūsų kraštutinumus. Ji net atskleidžia jau tūkstančius metų į dvi skirtingas puses visuomenę tampančių ir draskančių judėjimų – konservatyvaus spiritualizmo ir materialistinio progresyvizmo – pslaptis. Labiausiai stebina tai, kad, norėdami iš tiesų suprasti, kokie šiandien esame, turime grįžti prie to, kokie buvome priešistoriniais laikais. Mūsų biologija nuo tų laikų išliko kone nepakitusi, nes jai 15 000 metų tėra vienas mirksnis. Gyvename valdomi smegenų, kurios nekinta ištiesus tūkstantmečius – o tai viską labai smarkiai keičia.

Bet būkite tikri, ši knyga nėra dar vienas bandymas paneigti sielą ar žmogaus nematerialumą ir dar kartą pašlovinti mintį, kad biologija yra visagalė. Tokios pastangos būtų arogantiškos ir nevaisingos. Negalima sumenkinti sielos iki materijos. Šitoks redukcionizmas tik padidina atotrūkį tarp mūsų kūno ir to, ką jaučiame esant nematerialiąja žmogaus dalimi. Ši knyga, priešingai, parodo, kad naujaisi biologiniai atradimai leidžia priartinti biologiją prie nematerialios dvasios ir sielą įkūnyti, o

ne jos atsisakyti. Paprasčiausiai padaryti ją tikrą. Nereikalinga ir pasenusi yra ne siela, bet jos nematerialumas, nes tam, kad paaiškintume, ką jaučiame, jis mums nebėra būtinas.

Ši knyga siekia parodyti, kad sielos materializavimas galėtų būti vienas iš revoliucingiausių ir naudingiausių mūsų rūšies pasiekimų.

I.

MATERIJA

1.

Mitas apie nematerialų žmogų

Sakysite, kad perdedu... kad tikrai yra dalykų, dėl kurių sutaria visi žmonės, pavyzdžiui, kad reikėtų uždrausti genocidus, kankinimus ar rasizmą. Tačiau, pažvelgus į visą mūsų rūšį, o ne į konkrečią civilizaciją ar tautą, šis įspūdis vis dėlto pasirodo esąs klaidingas; genocidai, kankinimai ir rasizmas niekur nedingo.

Kone vienbalsiai sutariame tik dėl to, kas fiziniame pasaulyje akivaizdu: 90 proc. žmonių sutinka, kad „kai oras geras, dangus yra mėlynas“ arba kad „jei iššoksime iš vienuolikto aukšto, nukritę ant žemės prisitrėkšime“. Visais kitais atvejais, ir ypač kai idėjos abstrakčios, nuomonių būna labai skirtingų.

Tačiau vis dar egzistuoja abstrakti idėja, sulaukianti kone visų žmonių pritarimo: tikėjimas, kad žmogui sukurti vienos medžiagos nepakanka, kad reikia bent dviejų. Tai dualistinis antropocentrizmas, kuris *Homo sapiens* traktuoja kaip vienintelę gyvą būtybę, sudarytą iš biologinio kūno ir nematerialios, nebiologinės esaties. Teigiama, kad žmogus yra ne tik viršesnis už visas kitas gyvūnų rūšis, bet ir iš esmės kitoks. Tai vienintelis daugialypis organizmas, sudarytas iš kūniškos ir nekūniškos

dalių, o kitos gyvos būtybės yra vienalypės ir sudarytos tik iš materijos.

Egzistuoja trys pamatiniai dualistinio antropocentrizmo tipai. Pirmuoju tiki tie, kurie, vedami dvasininkų, rūpinasi sielos reikalais ir ruošiasi dar ilgai gyventi dvasių pasaulyje. Antrasis – kai kurių humanitarinių ir socialinių mokslų šakų propaguojamas dualizmas, paremtas neigimu. Jis nebando įrodinėti dangiškos sielos, veikia tvirtina esant nebiologinę sąmonę (angl. *mind*). Galiausiai – paprastasis pasaulietinis dualizmas, būdingas mums visiems ir diktuojamas sveiko proto, nesugebančio patikėti, kad mūsų kasdienius potyrius gali paaiškinti paprasčiausia biologija.

Sudėkite visus skirtingų antropocentrizmo tipų šalininkus ir pamatysite, kad visi – ar beveik visi – žmonės sutinka su šia visiškai abstrakčia idėja. Dievo idėja, nors paprastai ir laikoma visuotine, atsiduria nuošalėje, nes net ir jo netikintys pasauliečiai dažniausiai sutinka su dualistiniu antropocentrizmu. Vis dėlto mintis apie žmogaus dualumą yra ne ką mažiau abstrakti nei Dievo idėja, todėl niekam niekada taip ir nepavyko įrodyti esant nematerialiąją neva kažkur mūsų kūne slypinčią dalį.

Geriau pagalvojus, tikėjimas, kad žmogus yra viršesnis už kitas gyvas būtybes, nes jį sudaro materiali ir nemateriali dalys, sunkiai suvokiamas. Tai vienintelė jokio objektyvaus pamato neturinti idėja, kuriai pavyko suvienyti mūsų rūšį ir dėl kurios sutariama taip pat plačiai kaip ir dėl to, kas fiziniame pasaulyje akivaizdu. Kodėl taip atsitiko? Galima sugalvoti daug įvairių priežasčių, bet pagrindinės yra trys: religija, melas ir sveikas protas.